

הרב יצחק דביר

כשרות שמן קנולה בפסח - קריטריונים ואתגרים

הקדמה

שמן הקנולה פופולרי במיוחד בחג הפסח, בנוסף לאוכלי הקטניות יש גם מהאשכנזים שמתירים את השימוש בו וסוברים שהוא אינו כלול בגזירת קטניות. כשרותו של שמן הקנולה בפסח מורכבת משלושה קריטריונים.

א. תערובת היטים

באזורים שונים ברחבי העולם זרעי הקנולה גדלים בשדות שמשמשות לסירוגין גם לגידול חיטה, במצב כזה בדרך כלל נותרים גרעיני חיטה בשדה, שעלולים להיאסף יחד עם הקנולה בעת קצירתה. חשש דומה עלול להתעורר כאשר משתמשים במשאיות שמשמשות לסירוגין לחיטה וקנולה, בלא ניקיון ביניהן. למרות ששיעור גרעיני החיטה מזערי, ולדעת רוב הפוסקים, מאכל חמץ נוזלי שבטל בשישים לפני הפסח מותר בשימוש גם במהלך הפסח,¹ יש סוברים שבנידון דידן הסוגיה חמורה יותר,² משום שלדעתם דין 'ביטול' חל רק על 'חמץ'. השמן אינו גורם לגרעיני החיטה להחמיץ,³ וממילא הנוזל המופק מהם אינו נחשב ל'חמץ' ואינו בטל. החשש הוא שכאשר במהלך הפסח יתערב השמן עם מים, נוזל החמץ שבו יחמיץ, ובאותו הזמן כבר לא די שהוא בטל בשישים שהרי במהלך הפסח חמץ אינו בטל אפילו באלף.⁴ החשש לתערובת חיטים אינו קיים בארצות שבהן חיטה כמעט אינה גדלה, ובמפעלים גדולים שבבעלותם שדות קנולה, ואינם מגדלים בהם חיטה לסירוגין. בנוסף, ברוב המפעלים מתקיים סינון של זרעי הקנולה, זרעי הקנולה קטנים באופן משמעותי מזרעי חיטה (כגודל גרגירי פרג) וגרעיני חיטה שלמים אינם יכולים לעבור במסננת, אם כי קשה לשלול מעבר של שברי גרעינים בנקבי המסננת.

1. שו"ע ורמ"א, או"ח סי' תמז סעי' ד. אכן לדעת הרמב"ם גם במקרה זה החמץ יהיה אסור בפסח שכן הוא 'חוזר וניעור'.
2. נוב"י מהדורא תניינא, או"ח סי' עב (לקראת האמצע). ולכן כתב שסוכר שהתערב בו קמח לפני הפסח, אסור בשימוש בפסח. וראה באריכות במאמרו של הגר"ש עמאר, 'כשרות התבלין כמון לפסח', ויען שמואל, כרך ה עמ' מט-סו. להרחבה ראה מאמר 'דין הלפתית', כשרות כהלכה ב, עמ' 280.
3. שו"ע, או"ח סי' תסב סעי' א.
4. שו"ע, או"ח סי' תמז סעי' א.

ב. חומצת לימון

בשמני הקנולה (ושמנים מזוקקים נוספים) מוסיפים חומצת לימון בשביל לייצב את השמן, לשמור על צבעו, ולמנוע את קלקולו. חומצת הלימון מצויה גם בבקבוקי שמן שמסומן עליהם 100% שמן קנולה, משום שבדרך כלל אין חובה לסמן את חומצת הלימון בין הרכיבים. את חומצת הלימון אפשר להפיק מחיטה, מדגנים אחרים, מקטניות, או ממקורות אחרים. כדי להפיק את חומצת הלימון מתסיסים אותה על גבי מצע, ולעיתים גם חומצת לימון שמופקת ממקורות שאינם חמץ מתרבה על גבי מצע חמץ. הפוסקים נחלקו אם תהליכי התסיסה שעוברים על חומצת הלימון מפקיעים את איסור החמץ ממנה ופנים חדשות באו לכאן, וכן נחלקו אם יש לאסור אותה מחמת המצע שעליה היא גדלה.⁵ בנידון דידן יש צד נוסף להקל, משום שעל פי עדויות המומחים רוב חומצת הלימון מתנדפת מהשמן בתהליך הייצור. למעשה, למערכות הכשרות ישנה מדיניות שונה בסוגיה זו. יש שמקפידים להימנע מכל חשש דגן, ויש שסומכים על המתירים.

ד. ויטמינים

את שמן הקנולה נהוג במפעלים רבים להעשיר בוויטמינים (גם עובדה זו אינה מצוינת תמיד על האריזה). בין הוויטמינים ישנם גם כאלו המופקים מחמץ כגון ויטמין E ומערכת הכשרות נדרשת לוודא את מקורם.

ה. אריזת השמן

ישנם מפעלים רבים שאינם מייצרים שמן, אלא קונים שמן מחברות שונות ואורזים אותו בבקבוקים. במפעלים אלו בדרך כלל אורזים גם חומרי גלם נוספים, ונדרשת השגחה על הפרדת הצינורות והמיכלים, ניקיונם והכשרתם. זאת בנוסף לפיקוח הנדרש על כלי הובלת השמן.

סיכום - משמעות הפיקוח

כאמור, ישנם מספר אתגרי כשרות לייצור שמן קנולה לפסח, כדי להיות בטוחים שעומדים בהם נדרשת מערכת כשרות אמינה. חשוב לדעת שההשגחה על רוב מפעלי השמן בחו"ל אינה כוללת נוכחות קבועה של המשגיח, אלא ביקורים בודדים במהלך השנה. ישנן מערכות כשרות שמאשרות את השמן ללא ביקור במפעל כלל, ומטבע הדברים גם המידע שלהן על הנעשה בו וכשרות חומרי הגלם לוקה בחסר.

5. ראה מאמר 'חומצת לימון גלוקזה וגלוטן בפסח', תחומין, כרך א עמ' 68, ובהרחבה במאמר 'האם מוצרים נטולי גלוטן כשרים לפסח', כשרות כהלכה ב, עמ' 299.